

Η σημειωτική προσέγγιση

Η αξιοποίηση της σημειωτικής ανάλυσης στις ερευνητικές εργασίες

Άρτεμις Αργύρη
artemisargyri@hotmail.com

Μέρος πρώτο: μια εισαγωγή στη σημειωτική σκέψη

Τι είναι η σημειωτική;

Σημειωτική είναι η επιστήμη της ζωής των σημείων εντός της κοινωνικής ζωής.

«Μπορούμε να νοήσουμε μια επιστήμη που μελετά τη ζωή των σημείων μέσα στην κοινωνική ζωή .... Θα την ονομάσουμε Σημειολογία από τις ελληνικές λέξεις σημείον και λόγος»

Ferdinand de Saussure (1979), *Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας*, Αθήνα: Παπαζήσης

Πεδίο μελέτης της είναι το ίδιο το σημείο, οι κώδικες και τα συστήματα σημασίας οργάνωσης των σημείων αλλά και η κουλτούρα εντός της οποίας λειτουργούν οι κώδικες και τα συστήματα στα οποία οργανώνονται τα σημεία και βρίσκονται σε σχέση αλληλεπίδρασης.

Ως θεωρία της σημασίας αναζητά τη σφαιρική κατανόηση του νοήματος μέσω της μορφής και του περιεχομένου, εντός του πλαισίου παραγωγής (context) και της κοινωνικής πρακτικής.

Θεωρητικό πλαίσιο:

Η σημειωτική εντάσσεται στο πλαίσιο της ποιοτικής ερμηνευτικής παράδοσης και τη θεωρία της συμβολικής κοινωνικής διάδρασης.

*“Η σχέση πολιτισμού και κοινωνικής δομής είναι κατεξοχήν σχέση σημασιοδότησης
Η σημειωτική μελετά κάθε πολιτισμική διαδικασία ως διαδικασία επικοινωνίας.*

Το σύνολο του πολιτισμού θα έπρεπε να μελετηθεί σαν επικοινωνιακό φαινόμενο που στηρίζεται σε συστήματα σημασίας.

Κάθε σύστημα σημασίας αποτελεί ένα ξεχωριστό κείμενο το οποίο είναι μια αυτόνομη σημειωτική κατασκευή. Έχει έναν αφηρημένο τρόπο ύπαρξης ανεξάρτητο από την επικοινωνιακή πράξη την οποία κλήθηκε αρχικά να πραγματώσει ή τις επικοινωνιακές πράξεις που στη συνέχεια ενέπνευσε.

Το να υποτάξουμε το σύνολο του πολιτισμού sub specie semiotica δεν σημαίνει φυσικά πως ο πολιτισμός είναι μόνο σημασία και επικοινωνία,

Αλλά πως μπορεί να κατανοηθεί εμβριθέστερα αν θεωρηθεί από σημειωτική άποψη”

Umberto Eco (1994), *Θεωρία Σημειωτικής*, Αθήνα, εκδόσεις Γνώση

“Όπου υπάρχει ανθρώπινη κοινωνία, υπάρχουν συστήματα σημασίας. Μέσω των συστημάτων αυτών οι άνθρωποι συλλαμβάνουν τον κόσμο τους και τον δικό τους ρόλο στον κόσμο αυτόν: ποιοι είναι, πώς μπορούν να δράσουν, πώς είναι οργανωμένη η κοινωνία τους.

Συστήματα σημασίας είναι η μυθολογία και η κοσμολογία, οι θρησκευτικές τελετές, τα ήθη και τα έθιμα, το ντύσιμο, οι αφηγήσεις και η ποίηση, η τέχνη, η μουσική, το θέατρο, οι χειρονομίες και εκφράσεις του προσώπου, οι στάσεις του σώματος, η οργάνωση του χώρου και προφανώς η γ λ ώ σ σ α”.

Κάριν Μπόκλουντ-Λαγοπούλου (1983), “Τι είναι η σημειωτική;”, *Διαβάζω*, τεύχος 71

“Η σημειωτική μας προμηθεύει με ένα δυνητικά ενοποιητικό θεωρητικό πλαίσιο και μια σειρά μεθόδων και όρων που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε στο πλήρες εύρος των κοινωνικών πρακτικών...

Συμβουλευόμαστε τους γλωσσολόγους για να μάθουμε για τη γλώσσα, τους ιστορικούς τέχνης ή τους κριτικούς για να μάθουμε για τη ζωγραφική και τους ανθρωπολόγους για να μάθουμε πώς οι άνθρωποι στις διαφορετικές κοινωνίες επικοινωνούν συμβολικά...

Αλλά αν θέλουμε να μάθουμε τι έχουν όλα αυτά τα διαφορετικά πράγματα κοινό, τότε χρειαζόμαστε να βρούμε κάποιον που να έχει μια σημειωτική ματιά, μία πλεονεκτική άποψη από την οποία να θεάται τον κόσμο μας”.

Daniel Chandler (2001), “Semiotics for beginners”,
<http://www.aber.ac.uk/media/Documents/S4B/semiotic.html>

Γιατί η Σημειωτική;

ι. Ο επικοινωνιακός λόγος της σημειοδότησης: η αποδόμηση της αφήγησης και η απελευθέρωση του δημιουργικού λόγου της ανάγνωσης

Μία απειρία λεκτικών και μη συστημάτων σημασίας μέσω των οποίων επικοινωνούμε και συγκροτούμε την εικόνα του κόσμου μας και τη δική μας ταυτότητα αποτελούν το «κείμενο» της σημειωτικής ερμηνείας- Το νόημα τους δεν είναι ουδέτερο, αλλά δομείται υποκειμενικά και κοινωνικά εντός των αξιακών συστημάτων, στάσεων, πεποιθήσεων και αντιλήψεών μας, της κουλτούρας και των συλλογικών μας εγγραμμάτων, των σκοπών και συνθηκών παραγωγής και πρόσληψής τους ως κοινωνικών κατασκευών. Η σημειωτική προσπαθεί να αποκωδικοποιήσει με αυστηρά και ουδέτερα εργαλεία το πρόδηλο από το λανθάνον μήνυμα, να υπερβεί την αυθαιρεσία ή την προφανή ταυτολογία, τη σκόπιμη διαμεσολάβηση – να αποδομήσει κριτικά το λόγο της αφήγησης.

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ

Η εικόνα φαίνεται να προκαλεί την έννοια με φυσικό τρόπο, ωσάν το ψευδο-φυσικό σημαίνουν (“ο μαύρος στρατιώτης που χαιρετά περήφανα στρατιωτικά σαν να ήταν Γάλλος στρατιώτης” ως μορφή είναι το σκόπιμο σύμβολο της γαλλικής αυτοκρατορικότητας) να θεμελιώνει το σημαινόμενο (“ο μαύρος στρατιώτης είναι Γάλλος στρατιώτης” και ως νόημα το σκόπιμο άλλοθι της αποικιοκρατικής γαλλικής αυτοκρατορικότητας): Ο μύθος υπάρχει ακριβώς από τη στιγμή που η γαλλική Αυτοκρατορικότητα μετατρέπεται σε φυσική κατάσταση ο μύθος της είναι ένας λόγος υπερβολικά δικαιολογημένος

Η σημειωτική μου φάνηκε ως μια επιστήμη των σημείων
Που θα μπορούσε να ενεργοποιήσει την **κοινωνική κριτική**
Πώς να καταλάβουμε ή έστω να περιγράψουμε πώς μια κοινωνία παράγει στερεότυπα
κορυφώματα δηλαδή τεχνικής δεξιότητας που τα καταναλώνει στη συνέχεια σαν εγγενείς σημασίες
Η γλώσσα ως φυσικό κορύφωμα το οποίο κατεργάζεται η **εξουσία**.

Roland Barthes (1973), *Μυθολογίες-μάθημα*, Αθήνα: Κέδρος

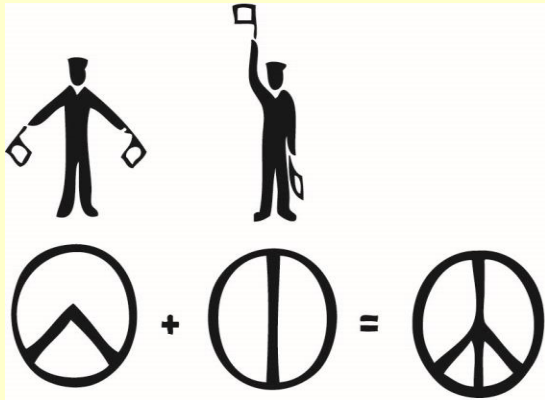
Γιατί η Σημειωτική;

ii. Η ενεργός ερμηνεία του Υποκειμένου ως κοινωνική και πολιτική διεργασία:

η κριτική συνάντηση Του Εαυτού με τα Σύμβολα του από κοινού βιωμένου κόσμου μας και τον Άλλο

Η σημειωτική ερμηνεία επικαλείται τη δική μας υποκειμενική τάση, πεποίθηση ή αισθητική στην προσέγγιση του «κειμένου» επαναφέροντας στην επιφάνεια τον συνεχώς αναστοχαστικό ρόλο μας ως ερευνητών και την επιδίωξη της αντικειμενικότητας σε κάθε βήμα της ερευνητικής προσπάθειας, ξυπνώντας όμως έτσι την κριτική μας στάση και την κινήτρωση μέσα από το διάλογο με τα περιεχόμενά του να ενεργοποιήσουμε τους δέκτες μας ως δρώντα υποκείμενα στο κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό πεδίο – ενώ η αφήγηση του κειμένου και η ερμηνεία της υπακούει στους κανόνες της δομικής γραμματικής του και στη σύνταξη που επιλέχθηκε για να την αρθρώσει, η νοηματοδότησή του ανοίγεται σε διαφορετικές και πολλαπλές αναγνώσεις μέσα από τις οποίες αντιλαμβανόμαστε και συγκροτούμε την ταυτότητά μας και κατανοούμε κριτικά τα μηνύματα του κόσμου μας και τη διαφορετικότητα

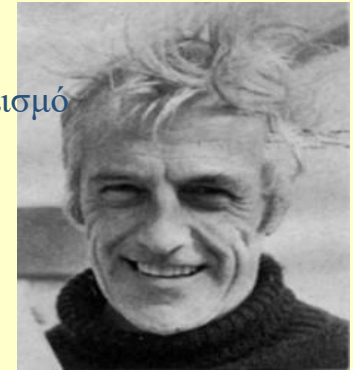
Οι πολλαπλές αναγνώσεις των σημειωτικών κειμένων - η επικοινωνιακή διάσταση της νοηματοδότησης

Το σύμβολο της ειρήνης υπακούει σχεδιαστικά στους κανόνες της δομικής γραμματικής της γλώσσας των σημάτων. Είναι γραμμικό και εντός του σχεδιαστικού κύκλου του συνδυάζει τα γράμματα N και D, αρχικά αντιστοίχως των Nuclear Disarmament (Πυρηνικός Αφοπλισμός) όπως χρησιμοποιούνται παγκοσμίως από το Ναυτικό.

Ο Βρετανός Gerald Holtom ανέλαβε να το σχεδιάσει για την Καμπάνια για τον Πυρηνικό Αφοπλισμό το 1958 (η κοινωνική πρακτική που κλήθηκε να υπηρετήσει) της οποίας επικεφαλής ήταν ο νομπελίστας Bernard Russel.

“Ήμουν σε βαθιά απόγνωση, σκισάριζα τον εαυτό μου με τα χέρια πότε πάνω, πότε κάτω, όπως ο χωρικός αντιμετωπίζει το εκτελεστικό απόσπασμα στον πίνακα του Γκόγια. Τελικά το σκισάρισα με μια γραμμή και έβαλα έναν κύκλο γύρω” (η απόφαση του Υποκειμένου)

Οι πολλαπλές αναγνώσεις των σημειωτικών κειμένων- η επικοινωνιακή διάσταση της νοηματοδότησης

Το σύμβολο του Gerard Holtom για τον Πυρηνικό Αφοπλισμό έγινε διεθνές σύμβολο της ειρήνης όταν συνδέθηκε με το παγκόσμιο αντιπολεμικό κίνημα και τα νεανικά κινήματα αμφισβήτησης του 1960

των οποίων η κοινωνική απήχηση επηρέασε έντονα την καλλιτεχνική έκφραση και τότε το σύμβολο έγινε ακόμα πιο δημοφιλές ενώ απέκτησε και άλλες αναγνώσεις (διακριτές στην κουλτούρα έως και σήμερα και επεκτεινόμενες σε όλα τα μέσα έκφρασης από τη μουσική έως τη μόδα)

Οι πολλαπλές αναγνώσεις των σημειωτικών κειμένων- η επικοινωνιακή διάσταση της νοηματοδότησης

Η ενεργός νοηματοδότηση των σημειωτικών κειμένων εντός της κοινωνικής διάδρασης επικαλείται αφενός μεν το κοινό υπόβαθρο (την κατανόηση των κοινών συμβολικών συστημάτων σημασίας και από την άλλη, τη διαπίστωση πως για παράδειγμα το σύμβολο της ειρήνης δεν θα έφερε τους ίδιους συνειρμούς σε κουλτούρες που δεν μοιράζονται τη δυτικοκεντρική πολιτισμική ματιά μας, άρα τη συνειδητοποίηση της διαφορετικότητας) αλλά επίσης αποκαλύπτει την κατεξοχήν κοινωνική λειτουργία και σημασία της.

Η αντιπολεμική και αντικυβερνητική κατ' επέκταση κριτική ενάντια στους πυρηνικούς εξοπλισμούς συνέδεσε το σύμβολο του Πυρηνικού Αφοπλισμού με κομμουνιστικούς συνειρμούς και αναρχικές τάσεις από ακροδεξιές οργανώσεις των ΗΠΑ. Στην Ελλάδα υιοθετήθηκε από το Σύνδεσμο Νέων για τον Πυρηνικό Αφοπλισμό Bernard Russel και κατόπιν τη Νεολαία Λαμπράκη, οδηγώντας μέσω της ισχυρής σημειωτικής πρακτικής στη σύλληψη του βουλευτή Γρηγορίου Λαμπράκη όταν στο μαραθόνιο ειρήνης κράτησε ένα πανό με τη λέξη ΕΛΛΑΣ και το σύμβολο της ειρήνης.

Ο αφηρημένος τρόπος ύπαρξης του σημειωτικού κειμένου πέρα από την επικοινωνιακή πράξη που κλήθηκε αρχικά να υπηρετήσει εμπνέει μέσω της άπειρης σημείωσης νέα σημειωτικά κείμενα (όπως το έργο τέχνης που αποτύπωσε ως κατεξοχήν συμβολική τη συγκεκριμένη στιγμή λόγω της σημασίας της για τη δράση του Γρηγορίου Λαμπράκη) τα οποία ξεδιπλώνονται στο από κοινωνικό πεδίο και ανοίγονται σε νέες νοηματοδοτήσεις.

Προς μία Κοινωνιοσημειωτική...

iii. Από την κριτική κατανόηση της σημειωτικής ματιάς σε μία κοινωνιοσημειωτική του κοινωνικού νοήματος και της κοινωνικής δράσης

- Η κοινωνιοσημειωτική προχωρά ένα βήμα περαιτέρω από τη συστηματική μελέτη των συστημάτων σημασίας και τη σημειοδότηση ως κριτική αποδόμηση ή ενεργό νοηματοδότηση και στρέφει το ενδιαφέρον στο:

πώς οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τα σημεία για να κατασκευάσουν τη ζωή μιας κοινότητας

Jay Lemke (1990), *Talking science: language, learning and values*, Norwood, NJ: Ablex Publishing Corporation

- Ως κοινωνική πράξη και απόφαση του Υποκειμένου που όχι μόνο θεάται, αλλά ερμηνεύει ενεργητικά και στο νέο πολυμεσικό περιβάλλον παρεμβαίνει στη νοητική και υλική κατασκευή της πραγματικότητας του, η κοινωνιοσημειωτική μπορεί να ιδωθεί πλεονεκτικά (και στο πλαίσιο των ερευνητικών projects να αξιοποιήσει παρόμοιο υλικό) στην οσμωτική σημειόσφαιρα της δημόσιας σφαίρας των νέων social media που διαμορφώνουν όχι μόνο τον Παγκόσμιο Αναγνώστη αλλά και τον Κοινωνικό και Πολιτικό Δρώντα μέσω της παραγωγής περιεχομένου

-Τα κλασικά σημειωτικά εργαλεία εμπλουτίζονται με την πολυτροπικότητα του πολυμεσικού διαλόγου και η διεπιστημονικότητα αποτελεί ταυτόχρονα μια συνεχή δυναμική ερμηνείας και εργαλειοθήκη ανάλυσης των νέων σύγχρονων αφηγήσεων

Από την απόφαση του Υποκειμένου, στο κοινωνικό νόημα και τη συλλογική δράση...
ή πώς η άρθρωση της συμβολικής επικοινωνίας αποτελεί ήδη κοινωνική πράξη απέναντι στα μηνύματα του κόσμου μας

Τον Σεπτέμβριο του 2015 οι εικόνες του τρίχρονου Αϊλάν έκαναν το γύρο του κόσμου, συγκινώντας την παγκόσμια κοινότητα. Χρήστες των νέων μέσων από όλο τον κόσμο εξέφρασαν την προσωπική στάση τους πλημμυρίζοντας με συμβολικές εικόνες τη νέα δημόσια σφαίρα του Διαδικτύου ...

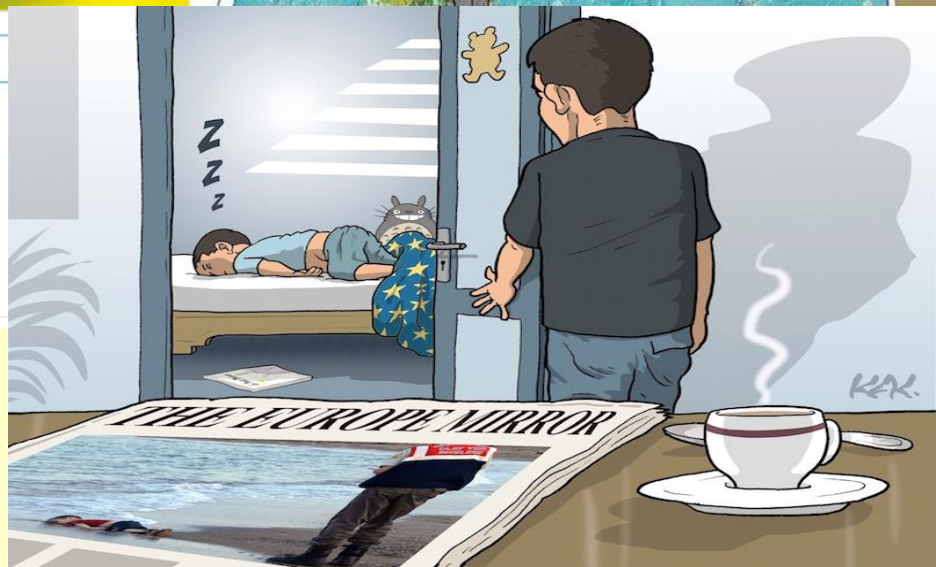
 Khaled Yeslam | خالد
@kyeslam

Hell is the reality we living in..

#KiyiyaVuranInsanlik

5:14 AM - 3 Sep 2015

← ↻ 76 ★ 29

Από την απόφαση του Υποκειμένου, στο κοινωνικό νόημα και τη συλλογική δράση...
ή πώς η άρθρωση της συμβολικής επικοινωνίας αποτελεί ήδη κοινωνική πράξη απέναντι στα μηνύματα του κόσμου μας

...Ωθώντας σε συλλογικές δράσεις μέσα από την κινηματική της νέας δημόσιας σφαίρας που προβλήθηκαν από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ξεδιπλώνοντας την πολυμεσική αφήγηση της στάσης της κοινής γνώμης

Ακτιβιστές στην παραλία Ραμπάτ ξάπλωσαν με τα ίδια ρούχα και στην ίδια στάση για 30 λεπτά

Γλυπτό από άμμο:
“Η ανθρωπιά ξεβράστηκε στην ακρογιαλιά”

Manuel Valls @manuelvalls · 2h

View translation

Il avait un nom : Aylan Kurdi
Urgence d'agir
Urgence d'une mobilisation européenne

714 277

Και τελικά οδηγώντας σε από πολιτικό επίπεδο σε κινητοποίηση όπου ο λόγος του Υποκειμένου και το κοινωνικό νόημα θα μπορούσε ενδεχομένως να αποτελέσει κοινωνικό και πολιτικό πρόταγμα δράσης

Μέρος δεύτερο: εισαγωγική σημειωτική ορολογία

Τα σημεία οργανώνονται σύμφωνα με τον **παραδειγματικό** και τον **συνταγματικό** άξονα

Ο **παραδειγματικός** άξονας θα μπορούσαμε να θέσουμε πως υποδεικνύει τη «γραμματική» του συστήματος σημασίας και **καθορίζει το ίδιο το είδος - genre - του σημειωτικού κειμένου**

[π.χ. ένας ζωγραφικός πίνακας ως είδος ανήκει στον παραδειγματικό άξονα των εικονικών αναπαραστάσεων και άρα ως σύστημα σημασίας η ανάγνωσή του ακολουθεί τους κανόνες της ζωγραφικής ανάλυσης που κάνει λόγο για στοιχεία όπως το χρώμα ή ο τόνος κ.λπ.]

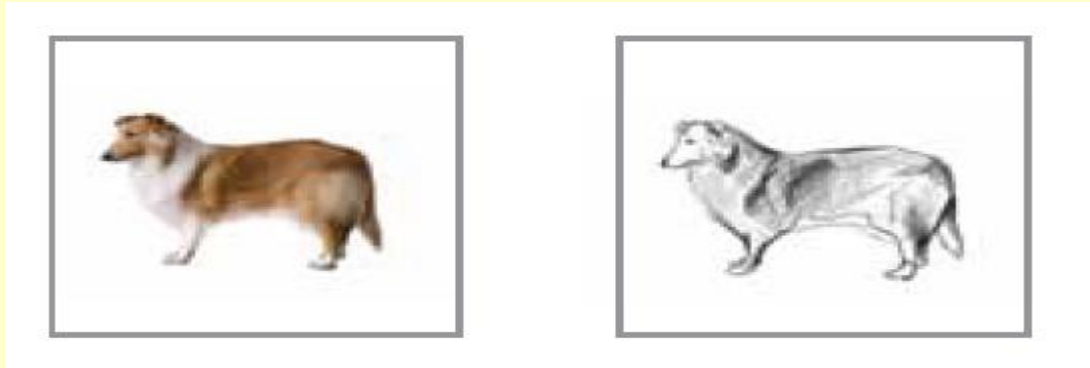
Ο **συνταγματικός** άξονας υποδεικνύει το συντακτικό των σημείων και **αρθρώνει την αφήγηση** γιατί ακριβώς η επιλογή των σημείων και της διαφορετικής σύνταξης δημιουργεί τους συνειρμούς και αποτυπώνει τις αποχρώσεις του λόγου

[π.χ. πώς αφηγείται η “Γκέρνικα” το δράμα του πολέμου, επιλέγοντας και συνθέτοντας τα διαφορετικά ζωγραφικά σημεία ανάλογα με την **αξία** τους στην αφήγηση αυτή]

Οι τρεις τάξεις των εικόνων και τα επίπεδα εννοιών

ι. Εικονικά σημεία – αναλογικές ή αναπαραστατικές τάξεις εικόνων – σχέση ομοιότητας

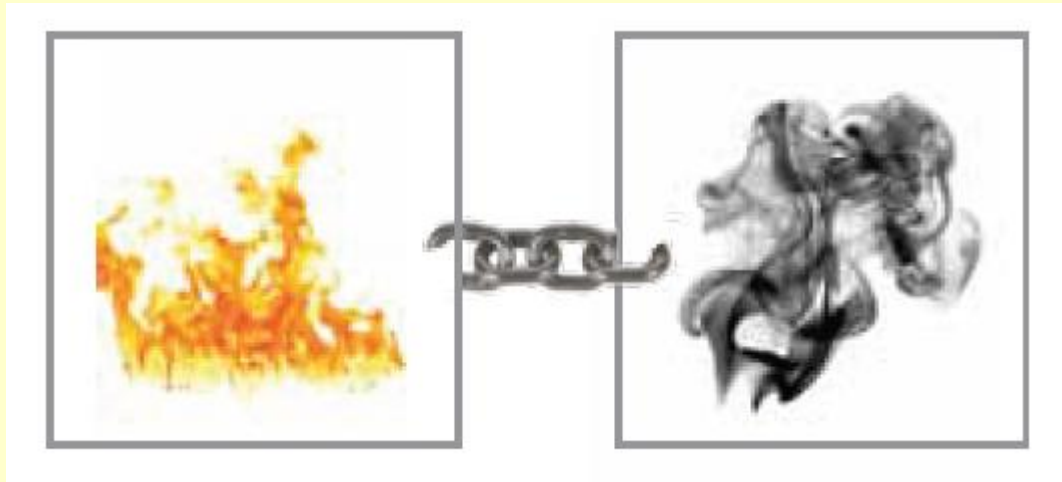
η εικόνα είναι η τάξη της αναπαράστασης ή μεταφοράς και σχετίζεται με τον παραδειγματικό άξονα, καθώς μπορεί να αντικαταστήσει την κυριολεκτική σημασία, την **καταδήλωση**, ενός όρου με κάποιον που του μοιάζει ή τον θυμίζει μεταφορικά - όπως ακριβώς η εικόνα είναι η αναπαράσταση του εικονιζομένου

και η μεταφορά είναι η **συνδήλωση**, οι συνειρμοί που επικαλείται, «η οργανωμένη βία που ασκείται στη νωχέλεια της καθημερινής γλώσσας» όπως έλεγε χαρακτηριστικά ο Roman Jakobson, μια λειτουργία κοινωνικοποιημένη καθώς για παράδειγμα το λευκό χρώμα αποτελεί τη μεταφορά της αγνότητας ή της αθωότητας

Οι τρεις τάξεις των εικόνων και τα επίπεδα εννοιών

ii. Ενδεικτικά σημεία – ενδεικτικές ή αναφορικές τάξεις εννοιών – φυσική ή αιτιατή σχέση

Ο ενδείκτης τελεί σε άμεση υπαρξιακή σχέση με το αντικείμενό του και είναι ο πλέον αρχέτυπος σημείων καθώς αναφέρεται σε φυσικά γεγονότα και είναι άμεσα αντιληπτός όπως το χτύπημα στην πόρτα ή ο καπνός που δηλώνει τη φωτιά. Το φιλμ ή η φωτογραφία ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία και σε αυτήν τη φυσική σχέση που επικαλούνται ελλοχεύει ο κίνδυνος της ουδετεροποίησής τους (κυρίως στη δεύτερη) καθώς ακόμα και στη γωνία λήψης μιας φωτογραφίας κρύβεται πάντοτε η απόφαση του Υποκειμένου

Οι τρεις τάξεις των εικόνων και τα επίπεδα εννοιών

iii. Συμβολικά σημεία – συμβολικές ή συμβατικές τάξεις εννοιών – αυθαίρετη σχέση

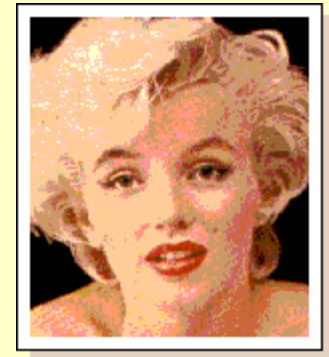
Το σύμβολο προσδιορίζεται από τη συμβατική ερμηνεία του σημασινομένου του. Στην αυθαίρετη σχέση σημαίνοντος και σημαινόμενου υπεισέρχεται η πολιτισμική και κοινωνική σύμβαση που ορίζει πως για παράδειγμα στη δεύτερη εικόνα αντικρίζω όχι απλώς μια ροζ κορδέλα, αλλά το σύμβολο για τον καρκίνο του μαστού ενώ ένα σημείο για να διατηρεί το συμβολικό του χαρακτήρα προϋποθέτει την ενεργό συμβολή του Υποκειμένου-ερμηνευτή και την ενεργητική μετωνυμική διαδικασία του λόγου

Σημειοδότηση είναι η μετωνυμική σύνδεση της έννοιας και όλων των **καταδηλώσεων** (κυριολεκτικών σημασιών) και **συμπαραδηλώσεων** (των μεταφορικών συσχετισμών και συνειρμών του υποκειμένου και του κοινωνικοπολιτισμικού context που συνθέτουν τις έννοιές της) – το ολοκληρωμένο νόημα.

Οι τρεις τύποι της σημασιοδότησης

- **Καταδηλωτική τάξη:** είναι αναπαραστατική και σχετικά αυτοδύναμη
- **Συμπαραδηλωτική τάξη:** αντανακλά επιγραμματικές αξίες που προσαρτώνται στο σημείο
- **Μυθολογική ή ιδεολογική τάξη σημασιοδότησης:** οι σημαντικότερες έννοιες αλλάζουν ανάλογα με την κουλτούρα και υποστηρίζουν μια συγκεκριμένη κοσμοθεωρία όπως για παράδειγμα η ελληνικότητα, η θηλυκότητα κ.λπ.

Fiske, John and John Hartley (1978), *Reading Television*, London: Routledge

“Στο καταδηλωτικό επίπεδο αυτή είναι μια φωτογραφία της ηθοποιού *Marilyn Monroe*. Στο συμπαραδηλωτικό επίπεδο συνδέουμε τη φωτογραφία αυτή με τις ιδιότητες της *Marilyn Monroe*, την αίγλη, τη σεξουαλικότητα, την ομορφιά – αν αυτή είναι μια φωτογραφία στην αρχή της καριέρας της – αλλ’ επίσης με την κατάπτωσή της, τα ναρκωτικά και τον άκαιρο θάνατο - αν είναι μια από τις τελευταίες της φωτογραφίες.

Σε μυθικό επίπεδο αντιλαμβανόμαστε αυτό το σημείο ως ενεργοποίηση του μύθου του Χόλυγουντ: το εργοστάσιο ονείρων που δίνει αίγλη στη μορφή των ηθοποιών που κατασκευάζει, αλλά επίσης την ονειρομηχανή που τους συνθλίβει – όλα με στόχο το κέρδος και το συμφέρον”

Hayward Susan (1996), *Key Concepts in Cinema Studies*, London: Routledge

Μέρος τρίτο: ένα παράδειγμα σημειωτικής προσέγγισης στις ερευνητικές εργασίες

Δ' τάξη - 2ο Δημοτικό Σχολείο Ψαχνών

BIA

στο σχολείο
ΤΕΛΟΣ ■ & _

6 Μαρτίου 2013

Πανελλήνια Ημέρα
κατά της Βίας
στο Σχολείο

schooliki4.pblogs.gr

Στο πλαίσιο της κοινωνικής διάδρασης, η σημειωτική ως θεωρία του νοήματος είναι μια ερμηνευτική προσέγγιση μίας απειρίας λεκτικών και μη συστημάτων σημασίας που αποτελούν το αντικείμενό της

1. Ποιο είναι το θέμα που επιλέγουμε να αναλύσουμε στη σημειωτική προσέγγιση της ερευνητικής μας εργασίας; Ένα μωσαϊκό διαφορετικών προτάσεων της τάξης, φέρνοντας έτσι τη συζήτηση στην καθημερινή εμπειρία και τα μηνύματα του κόσμου μας (για παράδειγμα ερευνώντας το φαινόμενο του bullying σε μία ποιοτική έρευνα που στηρίζουμε στη συμμετοχική παρατήρηση και τις εις βάθος συνεντεύξεις, προτείνεται από την τάξη να εμπλουτιστεί με μία αφίσα)

Διέπεται από διεπιστημονικότητα των επιστημολογικών πεδίων των οποίων θα μπορούσε να αποτελέσει τον αξιωματικό τόπο συνάντησης.

2. Σε ποια ευρύτερη θεματική μπορεί να εντάσσεται το κείμενο;

Όσο πιο εμβριθώς περιηγηθεί η συζήτηση στις εκφάνσεις του πεδίου εντός της θεματικής, τόσο περισσότερο η σημειωτική προσέγγιση θα ανοίξει σε ερεθίσματα, θα εμπλουτισθεί με όρους αλλά και θα θεμελιώσει την ανάλυση (η ψυχαναλυτική σκοπιά στο φαινόμενο του bullying θα μας ωθήσει να αναλογιστούμε και να εκφράσουμε τη θυματοποίηση και την εκδήλωση επιθετικότητας όχι μόνο σε συμπεριφορικό επίπεδο αλλά και ως σωματοποίηση του άγχους ή ψυχολογική προβολή και να το συνδέσουμε π.χ. στην ανάγνωση της εικόνας ή του τίτλου)

- **Η σημειωτική ως θεωρία της σημασίας αναζητά τη σφαιρική κατανόηση του νοήματος μέσα από τη μορφή (την οργάνωση των σημείων του συστήματος σημασίας βάσει των κωδίκων και τα συστήματα οργάνωσης) αλλά και το περιεχόμενο, εντός του περιβάλλοντος παραγωγής (context), της κουλτούρας εντός της οποίας λειτουργούν οι κώδικες και τα συστήματα οργάνωσης και που βρίσκεται σε άμεση αλληλεπίδραση με αυτά, αλλά επίσης και της κοινωνικής πρακτικής που αυτό επικοινωνεί.**

- *3. Αναγνώριση του κειμένου. Σε ποιο genre ανήκει; Με ποιους κώδικες αρθρώνεται; Ποια είναι τα κατάλληλα μεθοδολογικά εργαλεία για κάθε έναν από αυτούς; Ποια είναι η συντακτική του δομή ως αφήγηση, πώς σχετίζονται τα σημαίνοντά του μεταξύ τους; Ποιες μεταφορές και μετωνυμίες εμπλέκονται ή αναδεικνύονται; Ποιος είναι ο διάλογος ανάμεσα στις καταδηλώσεις και συμπαραδηλώσεις του; Ενέχει διακειμενικότητα; Το κείμενο αγκιστρώνει τη φωτογραφία; Ποιο είναι το πλαίσιο παραγωγής του;*

- Στην ανάλυση της αφίσας, θα αναφερθούμε στο γλωσσικό κώδικα (ελληνική γλώσσα) και στους εξωλεκτικούς κώδικες (σημεία στίξης, χρωματική κλίμακα, στοιχεία γραμματοσειράς – π.χ. κεφαλαία, πεζά, bold και στην αξία που προσδίδουν στα σημαίνοντα ως φορείς της σημασίας). Το χέρι είναι εικόνα, ενδείκτης ή σύμβολο ή μπορεί να λειτουργεί διττά; Θα εξετάσουμε τους δείκτες σε κλιμάκωση (μετατονίσεις, ένταση). Στη λειτουργία του λόγου, την πρόθεση της επικοινωνιακής διαδικασίας, τις μεταλειτουργίες της φωτογραφίας (π.χ. διαπροσωπική λειτουργία στη σχέση του εικονιζόμενου με τον θεατή: στην παρούσα αποστασιοποίηση, περιχαράκωση στο πλαίσιο ανάλυσης εντός της θεματικής που ορίσαμε πως μας ενδιαφέρει). Αναφορά στο πλαίσιο (ημέρα κατά της σχολικής βίας), στην κουλτούρα (οι σύγχρονες διαστάσεις του φαινομένου)

- **Η σημειωτική άποψη ως ενεργός υποκειμενική και κοινωνική διάδραση**

- *4. Ποιο είναι το νόημα, οι αναγνώσεις που ξετυλίγει από και προς τους εμπλεκόμενους σε όλη τη διαδικασία; Τίνος τις πραγματικότητες αντανακλά; Ποιες είναι οι κυρίαρχες, διαπραγματευόμενες ή ακόμα και αντιτιθέμενες αναγνώσεις; Γιατί επιλέξατε αυτό το κείμενο; Πώς συνδέεται το κείμενο με τις αξίες σας; Μέσω των συμπαραδηλώσεων προς ποιες αξίες ή κοινωνική δράση δυνητικά στρέφει;*

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

[στην παράθεση προτείνω ευγενικά τη σειρά με σχόλια επί της βιβλιογραφίας προς διευκόλυνση]

- Κάριν Μπόκλουντ-Λαγοπούλου (1983), *Τι είναι η Σημειωτική*; Περιοδικό Διαβάζω, τεύχος 71
πρόκειται για μια ιδιαίτερα εύληπτη και σύντομη εισαγωγή που θα προτείνουμε να διαβαστεί αρχικά καθώς στο άρθρο αυτό συμπυκνώνεται η θεωρία της σημειωτικής
  - Μαρία Χαλεβελάκη(2010), *Μια εισαγωγή στη Σημειολογία: θεωρία και εφαρμογές*, Αθήνα: Καστανιώτης
ένα εξαιρετικό εγχειρίδιο που συνδέει τη θεωρία με πληθώρα παραδειγμάτων και μπορεί να αποτελέσει ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο στη σημειωτική προσέγγιση, θέτοντας τις βάσεις ώστε να αντιληφθούμε καλύτερα και να ανοίξουμε τη βιβλιογραφική μας έρευνα στη συνέχεια
  - Daniel Chandler (2001), "Semiotics for beginners",
<http://www.aber.ac.uk/media/Documents/S4B/semiotic.html>
Μπορούμε να το ανακτήσουμε ηλεκτρονικά, ενώ είναι αναρτημένη και η ελληνική έκδοση. Είναι και αυτό ιδιαίτερα χρήσιμο ενώ ταυτόχρονα πλούσιο σε θεωρητικό επίπεδο χωρίς να κουράζει - η δομή του βοηθά να ανατρέξουμε σε διαφορετικά κεφάλαια και επισημάνσεις της σημειωτικής ορολογίας
  - Roland Barthes (1973), *Μυθολογίες-μάθημα*, Αθήνα: Κέδρος
  - Roland Barthes (1988), *Εικόνα-Μουσική-Κείμενο*, Αθήνα: Πλέθρον
- Και τα δύο βιβλία του Roland Barthes αποτελούν εξαιρετικά καταρχάς αναγνώσματα σε κάθε περίπτωση που αποτυπώνουν έξοχα την κοινωνική λειτουργία της σημειωτικής προσέγγισης στην κριτική σκέψη ενός από τους σπουδαιότερους εκπροσώπους της
- Umberto Eco (1999), *Η σημειολογία στην καθημερινή ζωή*, Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης-Παιδεία
- Όπως ακριβώς προϊδεάζει ο τίτλος, πρόκειται για μία σειρά κειμένων του Umberto Eco που με ιδιαίτερα ευανάγνωστο τρόπο προτρέπει να προσεγγίσουμε σημειωτικά μια σειρά καθημερινών μύθων
- Gunther Kress and T. van Leeuwen (1997), *Reading Images: The Grammar of Visual Design*, London: Routledge
- Για όσους ενδιαφερόμαστε περισσότερο για την ανάλυση της φωτογραφίας και οπτικού υλικού (βίντεο, φιλμ, ρεπορτάζ), το βιβλίο αυτό αποτελεί τη σημαντικότερη ίσως πρόταση
- R. Hodge and G. Kress (1988). *Social Semiotics*, Cambridge: Polity
- Για μία εισαγωγή στις πρώτες απόψεις της κοινωνιοσημειωτικής

Σας ευχαριστώ πολύ!